

Педагогічна та вікова психологія

УДК 159.9.072.422:355.51

Чорний Артем Миколайович

*начальник навчального курсу інженерно-технічного факультету
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

Черный Артем Николаевич

*начальник учебного курса инженерно-технического факультета
Национальная академия Государственной пограничной службы
Украины имени Богдана Хмельницкого*

Chorny Artem

*Chief of Course of Engineering-Technical Faculty
The National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine
named after Bohdan Khmelnytsky
ORCID: 0000-0002-5541-1910*

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОЄКТУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ-
ПОГРАНИЧНИКОВ
THE PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL
COMPETANCE MODELLING OF THE FUTURE BORDER-GUARD
OFFICERS**

Анотація. У статті проведено психологічний аналіз проблеми проектування професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Зазначено, що проектування є процесом створення нових спільних форм викладачів та суб'єктів навчання, нових змістів і технологій системи

вищої освіти, нових технік і способів психолого-педагогічного мислення та психолого-педагогічної діяльності.

Сформульовано чотири етапи процесу проєктування як концепції розробки майбутньої діяльності. Визначено зв'язок проєктування системи навчання з когнітивною психологією та проблемним навчанням.

Окреслено умови набуття проєктуванням методологічних функцій в педагогічній психології. Розкрито динаміку формування навчальної діяльності на засадах проблемного навчання в системі «викладач ↔ суб'єкт навчання», створення оптимальних засобів управління нею, пріоритетних завдань щодо психолого-педагогічного проєктування усієї системи навчання.

Охарактеризовано, що проєктування професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників розглядається як специфічна діяльність, яка з одного боку відрізняється від виробничої і від наукової діяльності, а з іншого боку – має з ними спільні риси.

Визначено особливості власне проєкту: 1) він описує об'єкти, які ще не існують; 2) він принаймні принципово може бути реалізованим; 3) проєкт повинен фіксувати доступний рівень виконання відповідних операцій.

Акцентовано той факт, що особлива роль проєктування в системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників зумовлена тим, що система вищої освіти є спроєктованою. Тому ефективність системи професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, особливість діяльності суб'єктів навчання, їх психічний розвиток у значній мірі залежить від того, яким чином цю систему спроєктовано викладачами.

Психолого-методичне проєктування в системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників має місце у тому випадку, коли: 1) мова йде про проєктування цієї системи, при цьому усі її елементи

аналізуються у взаємозв'язку один з одним; 2) проєктується власне процес самої професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Ключові слова: проєктування професійної діяльності, проєкт, психолого-методичне проєктування, професійна підготовка, майбутній офіцер-прикордонник.

Аннотація. В статті проведено психологічний аналіз проблеми проєктирования професійної діяльності майбутніх офіцерів-пограничників.

Отмечено, что проектирование является процессом создания новых совместных форм преподавателей и субъектов обучения, новых смыслов и технологий системы высшего образования, новых техник и способов психолого-педагогического мышления и психолого-педагогической деятельности.

Сформулировано чотири етапи процесу проєктирования як концепції розробки майбутньої діяльності. Визначено зв'язок проєктирования системи навчання з когнітивною психологією і проблемним навчанням.

Визначено умови отримання проєктированием методологічних функцій в педагогічній психології. Розкрито динаміку формування навчальної діяльності на основі проблемного навчання в системі «преподаватель ↔ субъект обучения», створення оптимальних засобів управління нею, пріоритетних завдань по психолого-педагогічному проєктированию всієї системи навчання.

Охарактеризовано, что проектирование профессиональной деятельности будущих офицеров-пограничников рассматривается как специфическая деятельность, которая с одной стороны отличается от производственной и от научной деятельности, а с другой - имеет с ними общие черты.

Определены особенности собственно проекта: 1) он описывает объекты, которые еще не существуют; 2) он по крайней мере принципиально может быть реализован; 3) проект должен фиксировать доступный уровень выполнения соответствующих операций.

Акцентировано тот факт, что особая роль проектирования в системе профессиональной подготовки будущих офицеров-пограничников обусловлена тем, что система высшего образования является спроектированной. Поэтому эффективность системы профессиональной подготовки будущих офицеров-пограничников, особенность деятельности субъектов обучения, их психическое развитие в значительной степени зависит от того, каким образом эта система спроектирована преподавателями.

Психолого-методическое проектирование в системе профессиональной подготовки будущих офицеров-пограничников имеет место в том случае, когда: 1) речь идет о проектировании этой системы, при этом все ее элементы анализируются во взаимосвязи друг с другом; 2) проектируется собственно процесс самой профессиональной подготовки будущих офицеров-пограничников.

***Ключевые слова:** проектирование профессиональной деятельности, проект, психолого-методическое проектирование, профессиональная подготовка, будущий офицер-пограничник.*

***Summary.** The article touches upon the psychological analysis of the problem of the professional activity modelling of the future border-guard officers.*

It has been stated that modelling is a process of the creation of new common forms of the teachers and subjects of study, new contents and technologies of the higher education system, new techniques and methods of the psychological and pedagogical thinking and psychological and pedagogical activity.

Four stages of the modelling process as a concept for the development of the future activity have been formulated . The connection between the modelling of the training system and cognitive psychology and problem-based learning has been determined.

The conditions of acquisition of the methodological functions in pedagogical psychology by the modelling process have been outlined. The dynamics of the educational activity formation based on problem-based learning in the system «the teacher - the subject of study», the creation of optimal means of its management, the priority tasks for the psychological and pedagogical modelling of the entire educational system have been revealed.

It has been characterized that the modelling of the professional activity of the future border-guard officers is considered as a specific activity, which on the one hand differs from the production, and scientific activity and on the other hand has got common features with it.

The peculiarities of the project itself have been determined: 1) it describes the objects that have not existed yet; 2) it can be implemented at least in principle; 3) the project must record the available level of the relevant operations` implementation.

It has been accentuated that modelling has got a special role in the training system of the future border-guard officers because the system of higher education is to be designed. Therefore, the effectiveness of the professional training system of the future border-guard officers, the peculiarities of the activity of the training subjects, their mental development largely depends on how this system has been designed by the teachers.

The psychological and methodological modelling in the training system of the future border-guard officers takes place in case when: 1) we are talking about the modelling of this system while all its elements have been analyzed in relation to each other; 2) the process of the professional training of the future border-guard officers is to be designed.

Key words: *professional activity modelling, project, psychological and methodical modelling, professional training, future border-guard officer.*

Постановка проблеми. Процес реформування Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) обумовлює нагальну потребу у підвищенні ефективності професійної підготовки сучасного офіцера-прикордонника з належним рівнем професійної компетентності, тобто здатності виконувати службові обов’язки відповідно до вимог сьогодення в умовах значних психологічних навантажень в режимі реального часу.

Професійна діяльність офіцерів-прикордонників – це діяльність в особливих та екстремальних умовах, характерними ознаками якої є: необхідність прийняття рішень відповідно до обстановки, що складається на ділянці прикордонного підрозділу, високий рівень невизначеності службових ситуацій. Професійна діяльність офіцерів-прикордонників має характер протиборства, у зв’язку з постійними спробами протиправних елементів щодо незаконного переміщення зброї, боєприпасів, вибухових та наркотичних речовин, здійснення незаконної міграції, торгівлі людьми тощо.

Сьогодні великого значення набуває якісна професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників із належним рівнем спроєктованості професійної компетентності, що потребує пошуку додаткових шляхів щодо її покращення.

Особлива роль проєктування в системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників зумовлена тим фактом, що власне система вищої освіти є спроєктованою. Тому ефективність системи професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, особливість діяльності суб’єктів навчання, їх психічний розвиток у значній мірі залежить від того, як, яким чином цю систему спроєктовано.

Дослідження специфіки проектування належного рівня професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників є важливим з огляду на сучасні вимоги щодо забезпечення ефективної охорони та захисту державного кордону України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження складають праці таких фахівців, як Дж. Брунер [1], Л. С. Виготський, [2], В. В. Давидов [4], С. Д. Максименко [5], Ю. І. Машбиць [6], В. В. Рубцов [7], М. Л. Смульсон [8], R. Glaser [9], D. R. Olson [10], та ін.

Однак, на цей час немає єдиного погляду дослідників щодо психологічних особливостей проектування в системі сучасної вищої освіти майбутніх офіцерів-прикордонників в процесі їх професійної підготовки, що потребує спеціального поглибленого дослідження, оскільки тільки належний рівень спроектованості та розвитку професійної компетентності майбутніх охоронців кордону забезпечує успішність ефективного виконання професійних завдань.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідження специфіки проектування процесів професійної діяльності фахівців в системі вищої освіти в цілому та зокрема проектування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників в системі професійної підготовки ДПСУ.

Виклад основного матеріалу. Професіоналізм фахівця не може бути зведений лише до знання своєї діяльності і до вміння її організації, а включає в себе і соціокультурний контекст реалізації цієї діяльності, тобто культурну, соціальну та антропологічну предметність.

Сучасний фахівець повинен володіти цілою низкою особливих здібностей, які дозволяють йому вирішувати одну з найважливіших професійних завдань: дослідити, спроектувати і організувати систему освітніх ситуацій, що забезпечують розвиток базових здібностей людини в освітньому процесі.

У цьому контексті проектування як побудова потенційно можливого освітнього простору різноманітних діяльностей, як розкриття неочевидних ресурсів, збагачення ресурсної бази вищої освіти виступає ключовим поняттям щодо інтелектуальних здібностей педагогічного професіоналізму у процесі розвиваючої вищої освіти.

В процесі формування нового відбувається пізнання того, що не існує, але що може з'явитися у результаті свідомих зусиль, яких докладає людина. За допомогою цих способів пізнавальної діяльності відбувається творіння (проектування) майбутнього: нових матеріальних предметів, соціальних практик, ідеальних продуктів тощо.

Проектування є механізмом розвитку вищої освіти, вищою формою інноваційної діяльності в системі вищої освіти. Проектування є процесом утворення нових спільних форм викладачів та суб'єктів навчання, нових змістів і технологій системи вищої освіти, нових технік і способів психолого-педагогічного мислення та психолого-педагогічної діяльності.

Необхідність у проектуванні виникає тоді, коли необхідно здійснити поступальний крок уперед, крок розвитку, тобто перехід від цілісної системи з одного стану в інший. Цей перехід не можливо здійснити еволюційно, сам по собі, за рахунок удосконалення всередині системи, у зв'язку з тим, що для цього немає достатньо ні часу, ні підготовлених умов. Предметом проектування є створення таких умов (механізмів засобів,) кроку розвитку системи вищої освіти в цілому, перехід від одного стану до іншого.

З метою забезпечення розвитку системи вищої освіти існують різні типи проектування: психолого-педагогічне проектування, соціально-педагогічне проектування, психологічне проектування та педагогічне проектування.

У цьому контексті нас цікавить психолого-методичне проектування розвивальних освітніх процесів у межах певного вікового

інтервалу, що створює умови для становлення людини як справжнього суб'єкта власного життя і професійної діяльності.

Проектування – це діяльність ідеального характеру, це діяльність, що є пов'язаною з практичною реалізацією. Ця відмінність дозволяє сформулювати загальне уявлення про технології проектування як про синтез поступального руху вперед, в якому інтегруються продукти цієї діяльності – проекти, результати мислення і професійної діяльності.

Першим етапом у процесі проектування є розробка концепції майбутньої діяльності (концептуалізація). Створення концепції передбачає послідовне здійснення таких кроків:

- визначення змісту проєкту - цілей його реалізації, проведення комплексного аналізу наявного стану справ;
- фіксація основних напрямів дій та принципів їх координації щодо перетворення існуючого положення в бажаному (очікуваному) напрямку;
- виявлення необхідних умов і загальних способів досягнення цілей самого проєкту;
- обґрунтоване прогнозування соціокультурних наслідків реалізації проєкту.

Другим етапом процесу проектування розглядається програмування сукупності видів діяльності в їх логічній і часовій послідовності.

Програмування передбачає таку послідовність дій:

- аналіз і опис практичних проблем і протиріч, які можливо вирішити в рамках проєкту, що створюється; визначення конкретних способів вирішення відповідного кола практичних задач;
- побудова (створення) загальної диспозиції сил та визначення системи взаємозв'язку між ними – визначення категорій колективних та індивідуальних учасників проєкту, що розроблюється;

- виявлення блоків конкретних видів робіт, розподіл їх у часовій послідовності, зі своїми ресурсними витратами і засобами здійснення;
- прогнозування результатів діяльностей, що виконуються та їх передбачуваний адресат;
- визначення необхідних ресурсів проведення усіх видів робіт згідно умов проєкту.

Третім етапом є планування дій щодо реалізації самого проєкту.

Планування включає:

- позначення видів розробок;
- визначення реальних завдань, визначення власне виконавців;
- досягнення кінцевих результатів;
- визначення споживачів цих результатів.

Практична реалізація задуму проєкту є найскладнішою частиною процесу проєктування, його *четвертим етапом*, а саме – цілеспрямоване формування специфічного роду ресурсів: організаційного, професійно-діяльнісного, управлінського, інтелектуально-вольового, морально-позиційного, та ін.

Процес реалізації проєкту включає в себе такі елементи:

- «особлива» робота з професійною свідомістю кожного, хто залучається до цього проєкту, усвідомлення його цінностей, цілей, професійних позицій проєктування, «спільності» усіх учасників реалізації проєкту;
- розробка позиційної спільності учасників процесу проєктування (учасники, «співчуваючі» розробки проєктної ідеї, реалізатори);
- рефлексивне оформлення, експертиза наслідків реалізації проєкту, співвіднесення їх з початковим задумом і усіма проміжними етапами його реалізації.

Низка психологів (Р. Глейзер, 1976, Д. Олсон, 1996, Дж. Брунер, 1977) розглядають проєктування як важливу функцію педагогічної психології. Ці учені підкреслюють, що у проєктуванні здійснюється перехід від

пояснювальної науки до нормативної, тобто можна стверджувати, що більшість дослідників у галузі педагогічної психології так чи інакше займаються проєктуванням [1, с. 103; 9, с. 115; 10, с. 187].

Проєктування системи навчання розглядається як ланка, яка зв'язує науку та психолого-педагогічну практику. Цей тип проєктування також зв'язує когнітивну психологію та проблемне навчання. Усі вищезазначені автори визначають проєкт навчання як модальне подання процесу навчання таким, яким воно повинно бути, а проєктування – як засіб реалізації функції. Відповідно до цієї функції наука випереджає практику навчання, що існує.

Однак є низка учених (Давидов, 1996; Максименко, 2000; Машбиць, 1987), які виділяють також і методологічну функцію проєктування. Ці дослідники розглядають проєктування як засіб набуття нових знань. Методологічну функцію також можуть набувати продукти проєктування, а саме – продукти проєктування системи навчання, які є засобом дослідження психолого-педагогічних проблем навчання [4, с. 70; 5, с. 101; 6, с. 88].

У цьому зв'язку В. В. Давидов наполягає на комплексному проєктуванні в системі вищої освіти, зокрема щодо формулюванні практики замовлення на певний конкретний проєкт, на створенні відповідних експериментальних установ з метою реалізації самого проєкту, на проведенні тривалої роботи з перманентним уточненням вихідного проєкту [4, с. 399].

В. В. Рубцов у своїх працях визначає, що проєктування освітніх систем, що розвиваються існує для створення діючих механізмів саморозвитку відповідної системи. Учений стверджує, що у процесі проєктування виникає необхідність організації спільнот і діяльностей, які потребують спеціальних технологій і методів співробітництва [7, с. 58].

Ми вважаємо, що умовами набуття проєктуванням методологічних функцій в педагогічній психології є:

- будь-який проєкт системи навчання спирається на нові теоретичні положення (закономірності, механізми) щодо тієї психічної реальності, яка проєктується;
- будь-який проєкт розробляється в контексті відповідної проєктувально-технологічної парадигми;
- будь-який проєкт системи навчання досліджується і реалізується в умовах формуючого експерименту, який було спеціально спроектовано.

Важливим є положення про те, що в процесі дослідження учбової (професійної) діяльності, яка здійснюється в рамках спроектованої системи навчання, може бути виявлено принципово інші закономірності її розвитку і функціонування, навіть інші механізми психологічного розвитку.

Ми можемо краще розкрити ці механізми у випадку удосконалення системи навчання вцілому. При цьому одним з основних завдань дослідження є розкриття динаміки формування навчальної діяльності, створення оптимальних засобів управління нею. Ці завдання є пріоритетними під час психолого-педагогічного проєктування усєї системи навчання.

Тобто, ми розуміємо проєктування також і як одну з основних передумов реалізації експериментально-генетичного методу. Цей метод передбачає формування психічних явищ з запроєктованими властивостями відповідно до закономірностей та внутрішньої логіки [2, с. 126 ; 3, с. 399].

Експериментально-генетичний метод розглядається як створення можливостей щодо відтворення якісних змін в ході розвитку психічних процесів, при розкритті сутності психічних явищ, узагальненні його основних характеристик, забезпеченні доказованості експериментальних даних.

Зокрема В. В. Давидов (1996) зазначає, що проведення формуючого експерименту передбачає проєктування і моделювання змісту психологічних новоутворень, певних психолого-педагогічних засобів та

відповідних шляхів їх формування. Учений стверджує, що при дослідженні шляхів реалізації такого проєкту можливо вивчати умови й закономірності щодо походження відповідного новоутворення. В процесі розробки цієї теорії та її застосування на практиці, експериментально-генетичний метод дослідження, який було введено Л. С. Виготським, закономірно перетворився на генетико-моделювальний метод, важливу роль в якому виконує проєктування [4, с. 283-284].

Генетико-моделювальний експеримент і проєктування є основними методами вивчення учбової діяльності та проблемного (розвивального) навчання. Ці методи у більш широкому змісті дозволяють вивчати розвивальну освіту та основну її діяльність. В процесі генетико-моделювального експерименту перевіряється дієздатність і продуктивність відповідної моделі (проєкту) походження у суб'єктів навчання певних понять, умінь та навичок [4, с. 519].

Отже, психічний процес (функція) спочатку конструюється (проєктується) у вигляді певної моделі, а потім актуалізується шляхом спеціальних способів організації активності особистості. При цьому універсальним способом такої організації виступає задача, а критерієм досягнутого результату є відповідність реального процесу її розв'язування відповідно спроектованій моделі діяльності. Таким чином, учбова задача в дослідженні є штучним засобом виклику психічних процесів та їх відповідного розвитку [5, с. 138].

Проєктування професійної діяльності офіцерів-прикордонників розглядається як специфічна діяльність, яка з одного боку відрізняється від виробничої і від наукової діяльності, а з іншого боку – має з ними спільні риси.

Продукти проєктування – проєкти мають самостійну цінність, навіть у випадку, якщо вони не були реалізованими на практиці. Проєктування

оперує категоріями «ефективно» чи «неефективно», що поєднує його з виробничою діяльністю [6, с. 97-98].

Для характеристики проектування професійної діяльності офіцерів-прикордонників суттєвим є опис як власне самої діяльності, так і її продукту. Продукт проектування професійної діяльності офіцерів-прикордонників не є тим об'єктом, який має бути створеним у кінцевому випадку, а є його проєктом, що становить практичну модель.

У сучасному світі проектування досить часто відділяється від інших видів діяльності і виступає як самостійний її вид. У той же час існує безліч випадків, коли проектування органічно вплітається в інший вид діяльності і у такому разі виступає необхідним компонентом її структури. Система професійної підготовки сучасних офіцерів-прикордонників є найбільш виразним прикладом цього.

Щодо самого проєкту, то виділяють такі його особливості:

- 1) він описує об'єкти, які ще не існують;
- 2) він принаймні принципово може бути реалізованим;
- 3) проєкт повинен фіксувати доступний рівень виконання відповідних операцій [9, с. 57-59].

Сучасна концепція проектування передбачає проектування не лише того утворення, що є його результатом, а власне й самого результату та процесу отримання цього результату, тобто формування усіх складових цієї системи, що утворює спроектований результат процесу професійної підготовки. В проєктувальній діяльності професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників необхідно розглядати її продукт і процес отримання цього продукту [6, с. 147-152].

Особлива роль проектування в системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників зумовлена тим фактом, що власне система вищої освіти є штучною, тобто спроектованою. Тому ефективність системи професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників,

особливість діяльності суб'єктів навчання, їх психічний розвиток в значній мірі залежить від того, як, яким чином цю систему спроектовано.

Більшість фахівців розглядає проектування як безперервний процес. Кожний проєкт є певним кроком щодо створення нового об'єкту. Жодна реалізація проєкту не має вважатися остаточною. Система професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є апробованою навчальною (тренінговою) системою і тому вона стає основою для більш ефективних систем навчання.

Реалізуючи проєкт та апробовуючи його в системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, ми набуваємо нових знань, що дозволяє удосконалювати цей проєкт.

Психолого-методичне проектування в системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників має місце у тому випадку, коли, по-перше, мова йде про проектування цієї системи, при цьому усі її елементи аналізуються у взаємозв'язку один з одним; по-друге, коли проектується власне процес самої професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

З метою ефективного проектування професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників в системі вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) широко використовують професійно-спрямовані проблемні ситуації.

Професійно-спрямована проблемна ситуація становить специфічний вид суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Вона характеризує перш за все певний психологічний стан того, хто навчається, який виникає під час виконання поставленого завдання, вимагає засвоєння або відкриття нових знань про предмет [3, с. 134-138]. Умовою виникнення професійно-спрямованої проблемної ситуації є необхідність з'ясування нового ставлення до предмета, який досліджують, його властивостей.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що проєктування професійної діяльності майбутніх охоронців кордону є надзвичайно важливим явищем в системі сучасної вищої освіти з огляду на те, що від якості набутих знань, умінь і навичок під час навчання у ВВНЗ залежить подальший рівень виконання завдань щодо охорони та захисту державного кордону України, а отже і рівень професійної компетентності в цілому.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. За результатами проведеного дослідження встановлено, що проєктування професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників розглядається як специфічна діяльність, яка з одного боку відрізняється від виробничої і від наукової діяльності, а з іншого боку – має з ними спільні риси.

Ефективність системи професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, особливості діяльності суб'єктів навчання, їх психічний розвиток залежить від того, яким чином цю систему спроектовано.

З метою проєктування професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників ми використовуємо професійно-спрямовані проблемні ситуації.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми, що досліджувалася. Перспективним напрямком є дослідження специфіки проєктування професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників в процесі формування лідерських якостей членів навчальної групи в умовах ВВНЗ із урахуванням групової динаміки.

Література

1. Брунер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации. пер. с англ. Москва: Прогресс, 1977. 413 с.
2. Виготский Л. С. Педагогическая психология под ред. В. В. Давыдова. Москва: Педагогика, 1994. 479 с.

3. Волобуєва О. Ф. Професійно-спрямоване навчання іншомовного спілкування персоналу Державної прикордонної служби України: стан, проблеми, перспективи // Збірник наукових праць № 64. Серія: Педагогічні та психологічні науки. Хмельницький: видавництво НАДПСУ, 2012. С. 134-138.
4. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения, Москва: Интор, 1996. 544 с.
5. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 1999. 220 с.
6. Машбиц Е. И. Психологические проблемы управления учебной деятельностью: учебное пособие. Киев: Выща школа, 1987. 224 с.
7. Рубцов В. В. Основы социально-генетической психологии. Воронеж, 1996. 378 с.
8. Смульсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту: монографія. Київ: Знання, 2001. 276 с.
9. Glaser R. Research and development and school change. New York: Wiley. 1976. 326 p.
10. Olson D. R. Handbook of Education and Human Development: New Models of Learning, Teaching, and Learning. Oxford: Blackwell, 1996. 386 p.

References

1. Bruner J. Psychology of knowledge. Beyond direct information. trans. from English. Moscow: Progress, 1977. 413 p.
2. Vygotsky L. S. Pedagogical psychology, ed. V. V. Davydov. Moscow: Pedagogy, 1994. 479 p.
3. Volobueva O. F. Professionally-oriented training of the foreign language communication of the personnel of the State Border Guard Service of Ukraine: state, problems, prospects // Collection of scientific works № 64.

Series: Pedagogical and psychological sciences. Khmel'nitsky: NADPSU Publishing House. P. 134-138.

4. Davydov V. V. Theory of developmental learning, Moscow: Intor, 1996. 544 p.
5. Maksimenko S.D. Psychology in social and pedagogical practice: methodology, methods, programs, procedures. Kyiv: the Institute of Psychology named after G.S. Kostyuk, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 1999. 220 p.
6. Mashbits Y. I. Psychological problems of management of educational activity: a textbook. Kyiv: Higher School, 1987. 224 p.
7. Rubtsov V. V. Fundamentals of socio-genetic psychology. Voronezh, 1996. 378 p.
8. Smulson M. L. Psychology of the intelligence development: a monograph. Kyiv: Knowledge, 2001. 276 p.
9. Glaser R. Research and development and school change. New York: Wiley. 1976. 326 p.
10. Olson D. R. Handbook of Education and Human Development: New Models of Learning, Teaching, and Learning. Oxford: Blackwell, 1996. 386 p.